

جریده علمیہ

مشیت جلیلہ اسلامیہ نمک جریدہ رسمیه سید

جمادی الاخرہ ۱۳۳۷

عدد ۴۴

آیدہ بر نشر اول نور

در دہجی سنہ

حکمت شریع و یا محاسن شریع

الاله الخلق والامر

ع

اصحاب مشیتہ کورہ لاملرک مابعدی غایہ مطلوبہ دکدر . شوقدرکہ فعلک اوغایہ
منہی اولسنہ ، اوغایہ نک عاقبت فعل بولونسنہ نظراً اکا-لام داخل اولمشدر ، بو لاملر
حد ذاتندہ لام تعلیل دکدر ، بلکہ لام عاقبتدر .

حالبوکہ لام عاقبت انجیق جاهل ویا دفعندن عاجز اولان ذات حقندہ اتیان اولنور .
فی الواقع ﴿ ۱ ﴾ فالتقطه آل فرعون لیکون لهم عدواً وحزناً ﴿ ۲ ﴾ نظم جلیلندہ کی لام ، لام عاقبتدر ،
جاهل حقندہ اتیان اولونمشدر . چونکہ آل فرعونک موسیٰ علیہ السلامی اخذ والتقاط
ایتمہ سی عاقبت انلرک عداوت وحرزنہ بادی اولہ حق ایدی ، آل فرعونک عاقبتی بلایاہ
دوچار اولملری ، ارکک اولانلرک غریقہ قادینلرندن اوزاق بولملری ایدی . آل فرعون
ایلرودہ موسیٰ علیہ السلام واسطہ سبلہ کندولرینہ فازل اولان بلایایی ، ارککلرینک
بوغولہ جقلری ، نسالرندن اوزاق دوشہ جکلری بیلمیورلرایدی . کندیلری حقندہ عداوت
وحرزنہ بادی اوللق اوزردہ موسیٰ علیہ السلامی اخذ والتقاط ایتمشلرایدی . کذا « لدوا
للموت وابنوا للخراب » مصراعندہ کی لام ، لام عاقبت اولوب دفعندن عاجز اولان ،
موتہ قارشوہیچ بروجهلہ چارہ دفع بولہ میان کیمسہ حقندہ وارد اولمشدر .

علم سبحانیسی ہر رشیدی محیط اولان ، قدرت ربانیہ سی ہر بر شیئہ شامل اولان
حکیم متعال حقندہ لام عاقبت محالدر . دیمک کہ افعال واحکام باری حقندہ اتیان اولنان لاملر
لام حکمت ، لام تعلیل ایمش ، یوخسہ لام عاقبت دکل ایمش .

دلیل ۴ — قرآن میندہ تعلیلدہ صریح اولان « کی » لفظی ایراد اولنیورہ : ما شاء الله
علی زسولہ من اهل القرى فله وللرسول ولذی القربی والیتامی والمساکین وابن السبیل کی
لایکون دولہ بین الاغنیاء منکم — ما اصاب من مصیبة فی الارض ولا فی انفسکم الا فی کتاب
من قبل ان نبرأها ان ذلک علی الله یسر . لکیلا تألوا علی ما فاتکم ولا تفرحوا بما آتاکم .

نظم اولده جناب حق فیضی (غنیمتی) ذکر ابتدایی اصناف بیتده تقسیم ایدیور ،
 بو تقسیم - غنیمت اغنیا واقویا ارمه سنده الدن اله کچمامک ، فقرا وضعفا غنیمتدن محروم
 اولماق کی - مصالح ایله تعلیل ایدیور . نظم ثانیده ایسه کرک یر یوزنده (قحط و غلا
 کی) ، کرک نفسلرنده (فقر و مرض کی) وقوع بولان مصائبک ، انفس و آفاقده نه کی
 مصائب وارایسه عینک - یارادلسندن اول - مکتوب و مقدر اولدیغی خبر و بررور ؛
 بو اخباری ده - قانت ایله ، الدن چیقان شی* ایله کدرلنماک ؛ حاصل ایله ، اله کچن شی*
 ایله شمارماق کی - مصالح ایله تعلیل ایدیور .

دلیل ۵ - قرآن مینده مفعول له ذکر اولئیور ، علم نخوده معلوم اولدی
 وجهله مفعول اهلر فعل معلل لهنک اعاقی اولور : واتزلنا الیک الکتاب تیانا لکل شی*
 وهدی ورحه - وما اهلکننا من قریة الا لاهلها منذرون ذکر ی - اظم ینظروا الی السماء
 فوقهم الی قوله تعالی رزقاً للعباد .

نظم اولده اترال قرآنه قرآن مینک امور دینی علی التفصیل بیان ایتسی ، هدایت
 ورحمت اولمی خصوص صلی ؛ نظم ثانیده ده اهلاک قریه یه توحید باری بی تذکیر خصوص
 علت اولق اوزره ذکر اولئیور . بو ایکی نظم جلیله تیسان ، رحمت ، هدی ، ذکر ی
 لفظ شریفلرینک مفعول له اولمی احسنر ، انسجام نظمک مقتضاسیدر . نته کیم
 ﴿لین للناس ما نزل الهم﴾ لفظ جلیلی بیان لفظ شریفک ، ﴿ولاتم نعمتی علیکم ولعلکم
 تهتدون﴾ نظم جلیلی ایسه رحمت وهدی لفظ شریفلرینک مفعول له اوله جغنی تأیید ایدیور ؛
 معلومدرکه تمام نعمت هدایت دیمکدر . کما ﴿ولقد یسرنا القرآن للذکر - فاعلمایسرناء
 بلسانک لعلهم یتذکرون﴾ نظم جلیله ده ذکر ی لفظ شریفک مفعول له اولمی احسن
 قیلور . نظم ثانی کانه نظم جلیل اول امرده سمانک بناسنه ؛ نجوم ایله زینتلمنه ؛ قیریق
 دوکوک ، بوزوق اولماسنه ؛ ارضک مدودیتنه (یا یلمنه) ؛ طالعک محکم اولسنه ؛ هر صنف
 نباتانک کوزلارینک جمسه توجیه نظر ایتدیریور ؛ صوکره بتون بواسیانک خلق اولونمنه ،
 بدایع صنع الهی بی تفکر ایدن انسانک عبرتله نظر و تفکر ایتسی ، علت کوستیریور ؛
 دها صوکره سمان نافع یغمور لر یاغدیغی ، یغمور ایله بوستانلرده اشجار و اثمار ،
 ترلارده حیوانات بیتدیکنی ، بیوک بیوک خرما آغاجی بیتدیکنی ذکر ایدیور . بو
 خصوصیاتده عباد و رزق اولوب انکله تمیش ایتلرینی علت قیلور .

دلیل ۶ — قرآن میبندد (ان) ایله مصدّر بر فعل مستقبل اتیان اولنیور که مابعدی ماقبلنه علت اولمش اولور : ان فصل احداها فتد کر احداها الاخری — ان تقولوا انما انزل الکتاب علی طائفتین من قبلنا . الی قوله تعالی لکننا اهدی منهم .

نظم اول شاهدلرک برار ککه بدل ایکی قادین اولمسنه — بری اونودیرسه دیکرینک، اونک خاطرینه کتیرمسنی — علت قیلور ، فی الواقع اصل علت تذکر ایسه ده اونو تمیق اکا-بیدر ، اونودیر ایسه خاطر لایمق ایچون دیمکدر ؛ نظم جلیل قادینلرک ضبطلری قلیل ، عقللری ناقص اولدینقی اشعار ایدیور . نظم ثانی قرآن مبینی (لسان عربی ایله) انزاله — اهل مکنتک « بزدن اول کلان یهود و نصاریه انزال اولتان کتابی اوقومقدن غافل بولیورز » [۱] دیماملری ، « اکر بزه کتاب نازل اولسیدی یهود و نصارا دن دها زیاده هدایته نائل اولورایدک » [۲] کچی سوزلرده بولونماملری — علت کوستریور .

دلیل ۷ — قرآن میبندد « لعل » ایله تعلیل اولنیور . اربابنه خنی اولمدینی اوزره کلام الهیده کی لعل ترجی معنا-سندن تجرید اولونه رق محض تعلیل ایچون اولور ، مخلوقده ترجی صحیح اولغله کلام مخلوقده (لعل) ترجی ایچون اولدینی حالده ترجی صحیح اولیان ذات باری حقده (لعل) محض تعلیل ایچون اولور : اعبدوا ربکم الذی خلقکم والذین من قبلکم لعلکم تتقون — کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون — انا انزلناه قرآناً عربیاً لعلکم تعقلون .

نظم اول خالق کل اولان جناب حقه عبادت و طاعت ایتمکه ؛ نظم ثانی صیامه اتقانی ، معاصیدن اجتنابی ، هدایت ایله فرزند نجاتی ؛ نظم ثالث ایسه قرآن مبینی لسان عربی ایله انزاله — اکلا یوب معانیسنی احاطه ایتمکی — علت کوستریور .

دلیل ۸ : قرآن میبندد حکم کونی و حکم شرعی کندیسنه مناسب اولان بر وصف عقینده ذکر اولنیور ، بعضاً (ان) ایله ذکر اولنیور ، بعضاً (فا) یم مقرون اولیور ، بعض کرده مجرد اوله رق بیان اولنیور : مثلاً (فاستجباله ووهبنا له یحیی واصلاحنا له ووجه انهم کانوا یسارعون فی الخیرات — الذین یسکون بالکتاب و اقاموا الصلاة انا لانسیم اجر الحسنین — لنصرف

[۱] چونکه قرآن بین لسانلری اوزره نازل اولنیور . [۲] اهل مکة امی اولدینی حالده قصص و اشعار و خطب کچی فنونی الهه ایتدکلرندن طولای ذهملری یهود و نصارا تک ذهملرندن دها ککین کوریورلر ، آکلایملری دها یوکک عد ایدیورلر ایدی .

عنه السوء والفحشاء انه من عبادنا المخلصين [نظم جليلرنده کی حکم الہی (ان) ایله ذکر اولونمشدر .

نظم اول جناب حنک ، حضرت زکریا نك اوغل حقنده کی دطاسنك قبوله ، یحیی علیه السلامی بخش ایتمسه ، زوجه سنی قیصرلقدن خلاص بیورمنه مقابل بونلرک اعمال خیریه ، ابواب خیراته مبادرت و مسارعتلرینی ، رغبت ثواب ، خوف عقاب مقصدیله دطاده بولندقلرینی بیان ایدیور . نظم ثانی قرآن مینه تمسک ایدوب اقامه صلات ایدنلر حقنده اجرلرینک عدم ضیاعیله ، نظم ثالث ایسه حضرت یوسف علیه السلامدن سوء و فحشی منعه مقابل مخلصیندن اولمسیله حکم ایدیور ؛ بواوچ نوع حکم (ان) ایله ذکر اولنیور . کذا [السارق والسارقة فاقطعوا ايديهما - والذين يرمون المحصنات ثم لم ياتوا باربعة شهداء فاجلدوهم ثمانين جلدة] نظم جليلرنده سرقت حقنده کی قطع ید حکمی ، قذف محصنه حقنده کی سکسان جلده حکمی فایه ، مقرون اولیور .

بونک کی [ان المتقين في جنات وعيون- ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات واقاموا الصلاة وآتوا الزكاة لهم اجرهم عند ربهم] نظم جليلرنده متقیلر حقنده کی (جنات وعیونده بولونمق) حکمی ؛ ایمان ایدوب عمل صالحده بولسان ، نمازینی قیلوب زکاتنی ورن ذوات حقنده کی (اجر واستحقاق) حکمی مجرد اوله رق ذکر اولنیور . قرآن مین بونکی حکملر ایله طولودر .

فی الواقع و هله اولاده آیات جلیله بو افعالك یعنی اجابت ، تمسك ، سرقت ، قذف ، اتقاء عمل صالح فعللرینک کندوسنه ترتب ایدن شیئه ، حکمه اسباب اولمسی افاده ایدوب فعل و امر باریده حکمت ایله تعلیل اثبات ایتمز کی کورینر ایسه ده لدی التدقیق تعلیلی ده اثبات ایتمش اولدینی ظاهر اولور . مادام که جناب حق بواوصافی شوا حکامه اسباب قیلور ، ارتق بو خصوصی حکیم متعالك بو اوصافدن طولانی شرعاً و قدرأ او احکام ایله حکم ایتدیکنه ، بغیر علته و لاحکمة او احکام ایله حکم ایتمدیکنه دلالت ایدر . بوندن طولانی درکه تعلیل و حکمتی نفی ایدنلر (اصحاب مشیت) اسبابی ده نفی ایتمش ، حکم کونی و دینی ایچون بر سبب و بر علت غایبه نی انکار ایلشدر .

دلیل ۹ : قرآن میندن بر مانعک وجودینه مبنی حکم قدری و شرعی نك ممنوع اولدینی کمال وضوح ایله اکلاشیلیور ؛ او مانع بولونماش اولسیدی ممنوع عودت ایتمش

اولمیزی ؟ ولو بسط الله الرزق لعباده لبغوا في الارض - ولو جعلناه قرآنا عجمياً لقالوا لولا فصلت آياته العجمي وعربي - ومانعنا ان نرسل بالآيات الا ان كذب بها الاولون .
نظم اول جناب حقك يريوزنده عباديني وسعتلي بر صورتده مرزوق قيلمسنه، عبادك استيلاء واستعلاء بري برلرينه قارشو بفي وفسادده بولونمليزني ، مانع كوسترييور .

نظم ثانيده قرآن ميني لسان عربييدن بشقه برلسان ايله (مثلا توركيه اوله رق) ازال بيورمسنه، مشركين قرايشك د نه اوليدي ده آيات قرآنيه بزم اكلاديغمز برلسان ايله بيان اوليدي ! بونه ! كلام عجمي ! مخاطب عربي !، كي سوزلريني ، برمانيم اولمق اوزره بيان ايديور .

قرآن ميين مؤمنلر ايچون هدايت و شفادده ، رحمتده ، ايمان ايتيانلرك قولاقلي صاغر ، قلبري كوردده ، آيات قرآنيه ايشيدوب قبول ايتمزله ، كوروب اكلامازلر .
نظم ثالث مشركينك مطالبهده بولندقلري آياتي ، آيات تشهي و آيات اقتراحي كوندرمسنه ، آيات اقتراح وتشهي نك ايماني موجب اولماق كي بر مصلحت و حكمتي ، مانع قيليور . ايم سابقه بويولده معجزات طلب ايتمشله ، طلبلزي وجهله كندولرينه معجزات كوندرمش ايكن يه تكذيبده بولونمشله ، كندني هلاكلرينه سبب اولمشلايدى . نظم جليل هر فصل آيات كليرسه كلسون مشركينك يه نغدنن ، مكابره دن واز كچميه جكلريني ، انلرك مطالبه لري محذوري مستلزم اولديغني بيان مقصديله شرفاقل اولمش ايدى ؛ صوكره آيات اقتراحي تكذيب ايدن بعض ايم سابقه يي ، قوم نمودى ذكر ايديور . حكيم و خير اولان ذات باري آيات اقتراحك ايماني موجب اولمديغني بيليور ، حكمت بالقه صمدانيه سي آيات اقتراحي ازاله مانع اوليورده عبادي حقنده مصلحت اونيان آياتي ازال ايتيور .
﴿ وقالوا لولا انزل عليه آية من ربه ﴾ نظم جليلنده حكايه بيورلديني وجهله آيات اقتراح وتشهي يي طلب ايدنلر آيات اقتراحي ازالدن امتناع بيورلمسندى كي حكمت الهيه دن غافلدرلر . شوراسي اصلا اونودلمسونكه حكيم ذوالجلال صدق رسوله دلالت ايدن آيات بيناني ده معجزات باهراتي حكمت سبحانيه سي مقتضاسي اوزره ابتداء اقامه ايدري ، بوبابده مطالبه يه حاجت برافتر .

دليل ۱۰ — جناب حق قرآن مينده خلق و تكويتنده كي غايه و حكمتي انكار ايدنلري انكار ايديور : انحضبتم انما خلقناكم عبثا - بحسب الانسان ان يترك سدى . بو ايكي نظم

جلیل خلق و تکوینک عبث اولدیفنی ، انسانک مهمل و معطل بر اولدیفنی شدله انبکار ایدور . دیگر برنظم جلیله ذه سموات و ارضک حق ایله یارادیلدیفنی خبر ویریور : وما خلقتنا السموات والارض وما بینهما لاعمین ما خلقناها الا بالحق .

حق خلق و تکوینک متضمن اولدیفنی حکم و غایات محموده در . جناب حق مخلوقاتی حق ایله یاراعش ، حق ایچون یاراعمشدر ؛ خلق باری حق ایله ملتبتدر ، حد ذاتدهده هقدر ، جناب حق مؤملری « ویتفکرون فی خلق السموات والارض ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانک » نظم جلیلی موجبجه خلق باری نی « لاشیء ولا لقایه » ایجاد و خلقدن تنزیه ایتدکرلندن طولانی ثنا ایدور . دیگر برنظم جلیله ایسه خلق باری نی غایه و حکمت مطلوبه دن تجرید ایتمک خصوصنک اعداء اللهمک زعم باطلی اولدیفنی اسعار ایدور : وما خلقتنا السموات والارض وما بینهما باطلا ذلك ظن الذين كفروا .

امعان نظر ایله باقلم کوربرزکه شو انتظام بدیع ، شوضع متقن ، شو ترتیب عجیب ، هب بر مقصد مخصوصک حصولی ، بر حکمت مطلوبه نک تربی ایچون اختیار اولدیفنه برر شاهددر ؛ صانع حکیم ایسه فصل اولورده غلطی حکمتدن ، شو انتظام و ترتیبدن خالی اولور ؛ صانع حکیم دکل ایسه فصل اولورده بوترتیب و انتظام حصوله کلیر ؟

کر حکیمی نیست این ترتیب چیست

ور حکیمی هست چون فعلش تهیست

خلق باری نی غایه مطلوبه دن تجرید ایدن اعداء اللهک کوزلرینی زخارف دنیا قارادیورده ، بو منظره باهره نی کوره میورلر ، حکمت بالغه صمدانیه نک بو عالمه وضع ایتش اولدیفنی اوضاع و حرکاتده کی بداعت ، اتقان ، انتظام عجبا اسباب اضطرایه دن راست کله حصوله کلیری ؟ اصلا .

دلیل ۱۱ - جناب حق « افلا یتدبرون القرآن — لیدبروا آیاته — اولم یتفکروا — افلا تتفکرون » کبی تفکر و تدبر آیتلریله آیات قرآنیه نی تدبر ، اوامر و نواهی و زواجر باری نی تفکر ایتمکی امر ایدور ؛ اگر کلام سبحانیده ، اوامر و نواهی و زواجر باریده محل فکر و تدبر اولان حکم و مصالح و عواقب محموده و غایات مطلوبه اولسیدی تفکر و تدبر نه معناسی قالیدی ؟ رب العالمین انسانلری حکمت بالغه سنه ، انده کی غایات و مصالح محمودیه مطلع قیلمق ایچون تدبر و تفکره دعوت

ایدیور که حکمت بالفهسته ، اندکی غایات و مصالح محمودیه مطالع اولان کیمسه هر حالده کلام بارینک و تزیل من حکیم حمید ، نظم جلیلی منطوق منیفجه حکیم و حمید اولان الله ذوالجلال طرفدن منزل اولدینی اقرار ایدر . یوخسه اصحاب مشیتک دیدکاری کی محض مشیت و قدرت ایله تصور ایدله کاذب اولان کیمسه بی معجزه ایله تأیید ، کاذبه نصرت واهانه ، حتی اذلال واهانه کی بر طاقم معانی تفکر اولنور ، شبه یوقدر که تفکر و تدبرده صدق رساله دلالت ، اقامه حجت کی معانی مند مجدر . تفکر و تدبره دعوت محض قدرت و مشیت ایله اولدیمی ارتق قدرت و مشیت صادق ایله کاذب بیتنده ، بر ایله فاجر ارمسند مسای اولور ، مدعی صادق معجزه ایله تأیید جائز اولور ، بونک کی بی بی دلیل قیلمق جائز اولدینی کی نصرت واهانه سبحانیه سنه مظهر بیور مقدمه جائز اوله جقدر . اصحاب مشیت حکمت و تعلیلی انکار ایله کندولرینه باب هدایتی قیامش ، بالمعکس باب مکابره بی آچش اولیور لر چونکه خلق و امر باریده خلق و امر ایله مقصود اولان حکم و مصالحک مندمج اولدینی ایله بر حقیقتدر که قرآن انی ناطق ، میزان اکا شاهددر .

سلم الفطره اولان انی انکار ایده من .

اصحاب مشیتک و حکم و غایانک خلق و امری تعقیب ایتیمی - بر شرابنل پارچه سنک راست کله بر آدمی اولدر دیک کی - بطریق الاتفاق واقع اولیورده بطریق القصد و الاراده واقع اولیور ، دیملرینه ، خلق و امر بارینک محض مشیت و قدرتدن صدور ایدوب حکمت و غایه مقصوده دن نشأت ایتدیکنه نظراً حمد سبحانی انکار ایدلش اولیور . جناب حقک حمد و ثنایه کمالیله ، تمامیله مستحق اولدینی فاتحه کتاب مینده ، دها یک جوق آیات جایله ده قطعی و صریح بیان بیور یلیور . حمد سبحانی آنجق منافع و حکم مطلوبه به ترتب ایدر ؛ قصد و اراده ایله حاصل اولیوب مجرد اتفاق و تصاف ایله حاصل اولان حکم و منافعه نصل اولورده حمد باری ترتب ایدر ؛ منافع و مصالحی قصد و اراده ایدن ذات حمد لایق اولور ، یوخسه - بر کیمسه نک اصلاً بر قائده و منفعت قصد ایتیب مجرد فیلاتمه کوچی یتیمی ، فیلاتمی دیله می اعتبار ایله فیلاتدینی بر آلتونک اورادن یکمکده اولان بر فقیرک آووجه دوشمی کی - منافع قصد و اراده ایمان ذات حمد نصل مستحق اولور ؟

۱۲ - قرآن مبین خاق و امر بارینک حکمت و علمندن صدورنی خبر وریور ،

خلق وامرينك مصدرني بيان صرہ سنده حكيم وعلیم اولديغنی ذكر ایدیورده خلق
وامرينك علم محیط وتامه مقارن اولان حكمت مقصوده دن صادر اولديغنه تنبيه ایدیور:
نته کیم ﴿وانك تلتقي القرآن من لدن حكيم عليم﴾ نظم جلیلی جناب پیغمبرك قرآنی حکیم
علیم اولان ذات باریدن تلتقی ایلدیکنی بیان ایدیور.

دیگر بر محله ایسه کمال قدرت وتصرفی متضمن اولان هنزه، حکمته مقرون اولیور.
مثلاً ﴿تنزيل الكتاب من الله العزيز الحكيم﴾ نظم جلیلی کتاب مینك عزیز وحکیم
اولان جناب حق طرفدن ایندیرلدیکنی خبر ویریور.

اسما وصفات باری بی ذکر ایدن آیات قرآنیه نك خاتمه باقیلسون، کوریلیرکه
هر کلام او مقامک اقتضا ایتدیکی صفت جلیله ایله ختام بولیور، کویا اوصفت جلیله انی
موجب اولیور، اکا دلیل اولیور از جمله ﴿ان تعذبهم فانهم عبادك وان تغفر لهم فانك انت
العزيز الحكيم﴾ نظم جلیله مغفرت باری بی عزیز وحکیم اسم جلیلی تعقیب ایدیور.
چونکه مغفرت باریك مصدری کمال قدرت دیمك اولان عزتدر، یوقه عجز وجهل
دکلدر.

اعرابی نك بری ﴿جزاء﴾ بما کسبا، نکالام الله والله عزیز حکیم ﴿آیت کریمه سی
«والله غفور رحيم» ديه ایشیدر، بؤکلامك کلام الله اولدیغنی انکارایدرد؛ بونك اوزرینه
قاره «سن قرآنی تکذیب می ایدیورسین؟» سوزنی صرف ایدرد، بؤکا قارشو اعرابی
«حاشا قرآنی تکذیب ایتیمورم، فقط بو سوز خوش دکلدر، جوابی ویرر؛ قاره
خطاسنی تصحیح ایدردك «والله عزیز حکیم» دینجه بؤکره اعرابی «صدقت» سوزیله
مقابله ده بولنور.

قران مینه نظر اولنسون کوریلورکه هر زرده اجرام علویه ذکر اولونمش ایسه،
هر زرده اجرام علویه نك متضمن اولدیغنی بر حادثه بیسان اولونمش ایسه انك خاتمه
﴿ذلك تقدير العزيز العليم﴾ نظم جلیلی شرفوارد اولیور، ایشته بونظم جلیل شو تقدیر
متقن، شو ترتیب بدیعك انجق هنرت و علمندن صادر اولدیغنی، بتون امور اتفاقیه کبی
فاعلی حمد وثنایه لایق اولیمان بر امر اتفاقی اولدیغنی تبلیغ ایدیور. ایشته ﴿والشمس تجري
لمستقر لها ذلك تقدير العزيز العليم﴾ قالدق الاصباح وجعل الليل سكنا والشمس والقمر
حسابنا ذلك تقدير العزيز العليم - وزینا السماء الدنيا بمصابيح وحفظا ذلك تقدير العزيز

العلیم ﴿ نظم جلیلارندن نظم اولده شمسک جریان دائمیسی ذکر عقبنده قدرتیله هر مقدوره غالب ، علمی هر معلومی محیط دیمک اولان هنر و علیم اسم جلیللری ایراد اولمور . شمسک جریان او قدر منتظمدرکه ذره قدر انحراف حاصل اولسه ارضده حیات قالمز . نظم نائیده ظلمت لیلدن عمود صبحی یاروب چیقارمق ، کیجه لری محل - کون قیلمق ، شمس و قمری شاشیرمه جق وجهله حساب ایله جریان ایتدرمک کبی ، نظم نالته ایه سماء دنیای تریزین و حفظ و حراست کبی حادثات عظیمه کائناتی ذکر عقبنده ذکر اولان ایکی اسم جلیل ایراد بیوریلور .

سوره شمرايه باقیاسون کوریلیر که انبیا و امم انبیاک خبر و قصصی و وان ربک لهو العزیز الرحیم ﴿ نظم جلیلی ایله ختام بولور . چونکه انبیای کرام ایله اتباع و اعدا لری حقنده تمجی ایدن حکم بارینک مصدري عزت و رحمتدر ؛ بومقام مقام عزت و رحمتدر : رسل کرام و اتباعی رحمت باری ایله نجات بولمش ، اعداء انبیاده عزت باری ایله دوچار نقت اولمشدر . جناب حق رحمتی ایله نجات ویرمش ، عزتی ایله انتقام آلمشدر ، شوخصوصده کی حکمت غایه فیلدر ، مطلوبدر ، مقصوددر ، بوخسه امر اتفاقی دکلدور .

دلیل ۱۳ — قرآن مبین جناب حقت ارحم الراحمین اولدیغنی و رحمت سبحانیه سنک هر شیئی احاطه ایتدیکنی خبر ویرور : وهو ارحم الراحمین - ورحمتی وسعت کل شیئی . جناب حق خلقیله ، امریله خلقنه رحمت قصد ایتدی که نصل رحمت ایله متصف اولور ؟ . اوامر سبحانیه سی رحمت و حکمت و مصلحت ، اراده احسان قصدیله اولمزه رحمت اولورمی ؟ اوامر ایله رحمت مقصود اولمزه راست کله حاصل اولورسه آمر نصل اولورده ارحم الراحمین اولور ؟ حکمت و غایه مقصوده بی انکار حقیقتده رحمتی ده انکاردر ، حمدی ده الک اول حکمت و غایه مقصوده بی انکار ایدوب اصحاب مشیتک شیخی عد اولان جهنم بن صفوان جذام علته مبتلا اولان برکیمسه یه راست کلیر ، بیچاره ده کی بلایابی مشاهده ایدر ، دنور ارحم الراحمین یفعل مثل هذا ، دیر ؛ دیمک ایستیور که بوراده حقیقتده رحمت یوقدر ، مسئله حکمت و رحمتدن خالی اولان محض مشیته راجع در ، حکمت ده یوقدر ، رحمت ده . چونکه رحمت بر شیئی بشقه سنه رحمت ، نفع و احسان قصدیله ایشلیان ذات حقنده معقول اولور ، برغایه ؛ بر حکمت قصدیله ایشله میان ذات رحمت و احسان ایشلمش اولماز .

جناب حق قرآن بیند، افغان باریده واقع اولان تمیز و تخصیص حقندہ وارد اولان
سؤالہ - سائل بیللمسده - کندوسنک بیلدیکی بر حکمتندن ملولانی تمیز و تخصیص
واقع اولدیغنی خبر وریور . نتہ کیم سورہ بقرہ دہ بیان بیورلذیقن وجهلہ جناب حق
بر یوزندہ خلیفہ (آدم و ذری) خلق ایتمسندہ کی حکمت ملائکہ بہ خفی اولیور ، ملائکہ کرام
بو خصوصہ کی خفای استکشاف مقصدیلہ « انجمل فیہا من یفسد فیہا الایۃ » قولہ جناب
حقہ قارشو بر سؤال ایراد ایدیورلر . جناب حق مقام جوابدہ ﴿ انی اعلم مالا تعلمون ﴾
قول شریفی ایلہ خلیفہ خلقندہ بیلمدکری بر حکمت بولندیغنی بیان ایدیور . فعل باری
حکمت و مصلحت و غایاتدن خالی اولمش اولسیدی ملائکہ یه « بیلمدیککر شینی بن بیلیم »
دیوب تفریطریقیلہ جواب بحیح اولورمی ایدی ؟ ملائکہ نک مقصدی جناب حقہ قارشو خلق
خلیفہ باندہ بر اعتراض سرد ایتک دکل ایدی ؟ ملائکہ فعل الہی نک حکمت و مصلحتدن
خالی اولدیغنی بیلدکری حالده خلق خلیفہ دہ کی حکمتک وجهنی صورویورلر ایدی .
فرض ایدہ لم کہ ملائکہ نک سؤالی علی وجه الاعتراض اولسون ؟ بودہ ملائکہ نک ، جناب
حق حکمت و مصلحتسز هیچ برنی ایشلیہ چکنی بیلدکری نہ دلالت ایدر ؟ ملائکہ
خلیفہ خلقنی ظاہراً حکمتہ منافی کورہ رک اعتراضہ فالقیشمش اولیورلر .

کذا ﴿ واذ جاءهم آية قالوا ان تؤمن حتى تؤتى مثل ما اوتى رسل الله الله اعلم حيث
يجعل رسالته ﴾ نظم جلیلک دلالتی وجهلہ جناب حق قریشک « پیغمبرلرہ کلان وحی
بزہ کلدیکجہ ایمان ایتیم » سوزلری نہ قارشو مقام جوابدہ « حکمت ربانیہ و علم سبحانینک
رسالتی ، محلتک و اهلنک غیریسنہ مصروف اولسنہ مانع اولدیغنی ، بیان ایدیور .

آیات قرآنیہ یه باقلسون کوریلورکہ تخصیص ، تخصیصی اقتضا ایدن شئی تفصیل
مقاملرنده صفت جلیله علم ذکر اولیور ، مقتضای علم اوزرہ تخصیص حاصل اولیورده
اهل اولانلر تمیز شرقہ نائل اولیورلر : واسلیان الریح الی قوله تعالی وکنا بکل شی
طالین - جعل الله الکعبۃ البیت الی قوله تعالی وان الله بکل شی علم - فانزل الله سکینته
علی رسوله الی قوله تعالی وکان الله بکل شی علیا .

نظم اول حضرت سلیمان علیہ السلامہ خاص قیلدینی تسخیر ریح ، برکت ارض کبی
امتیازات عقینده ، نظم ثانی هیچ بر مکان وزمانہ خاص قیلیموب آنجق کعبۃ مکرمه یه ،
شهر حرامہ (ذی الحجہ) خاص قیلدینی امتیازات عقینده ، نظم ثالث خدییه مصالحہ سی

زمانده اصحاب كرامه خاص قیلدینی كلمه تقوا ده ثبات و متانت و یرمك كی امتیاز عقینده علم صنت جلیله سی ایله ختام بولیور، جناب حق اهل و احق اولانی هر كسدن زیاده بیلمكه سائرلرینك بیلمدیکی برحمتدن طولانی اهل و احق اولانه امتیاز بخش ایدیور، عجباً بو خصوص ده سبب و غایه سزه محض مشیت ایله حاصل اولورمی؟ محض مشیتدن بشقه هیچ بر سبب و غایه كوزنمیان ذات بویله بروصفه اهل اولورمی؟

دلیل ۱۵ جناب حق قرآن میتنده بعض مقدوری مفسدتی مستلزم اولدیقدن، تركنده مصلحت بولندیقدن طولانی ترك ابتدیكنی خبر و یریور، اكر مسئله محض مشیته راجع اولنیدی بوخصوص بویله برحكمه علت اولمزایدی: [ان شر الدواب عند الله الصم الى قوله تعالى وهم معرضون] نظم جلینده حكیم و علیم اولان ذات باری حق ایشتمیان صاغر لر، حق بویله میان دیلسزلر حقتده خیر (سماع فهم) اولماسنه، امناع ایتسه ده آنلك حق سولمادن، حق ديككه مدن اعراض ایده جككرینه بناء بونلر حقتده «اسماع» فعلنی ترك ایدیور. بر فلك حصوله بر مقتضی نك بولونمسی، برده مانعك بولونماسی شرط اولمقله جناب حقك صاغر لر، دیلسزلرده اسماعی یاراتمسی خصوصنده بر مقتضی بولنه میور. فقط بر مانع بولتیور؛ خبر یعنی سماع فهم مقتضی، اعراض مانعدر. مقتضی نك عدمه، مانعك وجودینه بناء اسماعی ترك ایتك انحق حكم و مصالحدن طولانی ایشلیان، امر ایدن، نهی ایدن ذات حقتده صحیح اولور، یوقسه افعالی حكم و مصالحدن خالی اولان ذات حقتده عدم حكم مقتضی نك عدمه، مانعك وجودینه اضافه اولونماز، بوكا مبنی جناب حق بر جوق مقدوراتدن نفسی تنزیه ایدیور، حكمتنه منافی اولدیقدن ناشی یاراتمیدینی بیلدیریور: مثلا [وما كان الله ليعذبهم وهم يستغفرون - وما كان ربك ليهلك القرى بظلم واهلها مصلحون - ما كان الله ليجز المؤمنین علی ما انتم علیه حتی یميز الخیث من الطیب.] نظم جلیلر یله نفس سبحانیدینی بوكی افعالن تنزیه ایدیور، چونكه كآله لایق دكلدر. حكمتنه منافیدر.

اصحاب مشیت عندنده جناب حق بوكی افعالن منزّه دكلدر، چونكه مقدور یدره جناب حق غیره مقدور دن منزهدر، شوقدر كه بو افعال حد ذاتنده قیبح اولدیقدن طولانی دكل بلكه مسببی بولونمیدیندن طولانی واقع اولمیور.

دلیل ۱۶ — جناب حق قرآن میتنده افعال الهیه سنه حمد ایدیور، قوللرتدن حمدی حكایه ایدیور، عبادینه حمدی امر ایدیور: الحمد لله فاطر السموات والارض — الحمد لله

الذی اذهب عنا الحزن - الحمد لله الذی فضلنا علی کثیر من عبادہ المؤمنین - وسیبج بحمدہ -
وان من شیء الا یسبح بحمدہ .

شبهه یوق کہ بر فاعل حمدہ مستحق اولی ایچون هر حالده افعالده غایات وعواقب محمودہ
اولیلیدر ؛ فاعل هم نفس فعلین ، هم فعل ایله غایه محمودہ قصد ایتدیکندن ، هم حصول
غایه دن طولانی محمود اولور . اصحاب مشیتہ کوره فاعل حصول غایه دن طولانی محمود اولماز .
چونکہ حصول غایه امر اتفاقیدر ، مقصود به دکلدر ، راست کله غایه حاصل اولونجه فاعل
نه دن طولانی حمدہ مستحق اولسون ؛ کذا فاعل غایه یی قصدندن طولانی محمود اولماز .
چونکہ فاعل غایه یی قصد ایدمز ، جناب حق حقندہ غایه یی قصد ایتک مستحیلدر . قالہ
قالہ محمود علیہ نفس فعل اولور . حالہ که فاعل غایه مطلوبه یعنی وجودی عدمندن اولی ؛ لان بر
غایه بولنقسزین مجرد فعلندن طولانی محمود اولماز ، قادر و مختار و حکیم اولان ذات باریدن
غایه مقصوده ، وجودی عدمندن اولی اولان غایه بولنقسزین فعل ییله صادر اولماز ، بویله
بر فعل انجی ناقصدن صادر اولور ، جناب حق ایسه نقصدن منزهدر . جناب حق حمدی کمال
حکمت و قصدینه دلالت ایدن ادله ناک الکیو و کلرندندر ، حکم و ظایاتی تعطیل ایتک حقیقت
حمدی تعطیل ایتک دیمکدر .

والله هو الغنی الحمید

دلیل ۱۷ — جناب حق قرآن مینده « کذلک یتیم نعمته علیکم — ولیم نعمته
علیکم — و لاتم نعمتی علیکم — و اذکروا نعمه الله علیکم — و اتممت علیکم نعمتی
— فاصبحتم بنعمته اخوانا » کبی نظم جلیلدر ایله مخلوقه اولان انعام و احسانی ،
نعمت الهیه سنی اتمام ایلدیکنی خبر و یریرور . منع و محسن اولان ذات عجبا بشقه سنه
انعام و احسان قصد ایتمز ، انعام و احسانی راست کله اولورسه بواسمه مستحق اولورمی ؟
ذات باری انعام و احسان قصد ییله بر فعل ایشله میورسه حقیقه منع و محسن اولورمی ؟
قرآن مینه ! باق کوریرسین که انعام و احسانی انجی خلقی خلق ، شرائعی تشریع
ایتدیکی حکم و منافع و مصالحه مقرون اولدیغی حالده ذکر ایدیور . نته کیم سورہ نحلده
خلق حقندہ بر طاق نم سبحانیه یی تعداد ایدیور : اولری مسکن قیلور ، وقت سفر
واقامتده خفیف اولق ایچون حیوانات دریلرندن قبه و چادرلردن برر او قیلور ،
توکوردن ، پیاغیلردن ، قیلرلدن البسه ، کچه و خالی یاییور ، صاغ اولدقجه انسانلری اونلردن

مستفید ایدیور؛ اغاجلر، طاغلر، بنالر و سائر ایله انسانلری کولکه لندیریور، طاغلرده کی مغارلر ایله برطاق منافع بخش ایدیور، صوف، کتان، پاموق و سائر دن البسه خلق ایدیورده انسان انکله صیجاقدن و صفوقدن قورونیور؛ برده زرد خلق ایدیور که انکله جنکده دشمنلرک سلاخندن قورونیورلر. عقینده ده: « بونمترلرکی سزه نعمتی اتمام ایدرز، بیوربور.

کذا شرع حقننده آیت وضوء ده « کوجلک قصد ایتمیوب تطهیر قصد ایتدیکنی نعمت ربانی بی اتمام ایتمکی اراده ایلدیکنی، بیان ایدیور، « تا که نعمت الهیه شا کراوله سکز» مآلده کی نظم جلیل ایله ختام بولیور.

قرآن مبین نم الهیسنه مقرب اولان حکم و غایاتی انعام الهییه، رحمت و حکمت سبحانییه دلالت ایدن آیات جلیله بی بیان ایدیور:

سورة بقره ده یکریمی برنجی آیت جلیله نك مآل شریفی شویله در: جناب حق یروزی بزم نعمز ایچون دوشه یور، کوك یوزی بزم برقه قیلور، اورادن بزم فائده لی یاغمورلر یاغدیور. او یاغمورلر ایله بزم رزق اولمق اوزره کونا کون میوملر یارادیور.

سورة طه ده النجی آیت جلیله نك مآل شریفی ده بویله در: ارضی سزه بشیک (قرارگاه) قیلدی، اوراده سزه یوللر یاپدی که برردن دیگر بریره کیدوب ایشکزی ورده سکز، سمان یاغمور یاغدیردی، او یاغمور ایله مختلف برطاق نبات بتدی، بیك، حیوانکزه بدیرك، بو ذکر اولبان منافعه عقول کامله احصایی ایچون برطاقم آیات و علامات واددر.

سورة نبأ ده النجی آیت کریمه دن اون النجی آیت جلیله قدر اولان نظم جلیل شو مآلده در:

ارضی بشیک، طاغلری (ارضه عادتا استحکام اولمق اوزره) میخ قیلمدقی؟ سزی (نسل ایچون) چفت یاراتدق، اویقو کزی بدنکز ایچون آرام و استراحت، کیجه بی سزه لباس (ظلمتی سترایدیچی برلباس)، کوندوزی معیشت وقتی قیلدق، اوزریکزه خلل وفرجه دن مصون یدی کوك بنا ایتدک، کونده کونش یاراتدق، یاغمورلی بلوطلردن آقیبی سولر آتدق، تا که اوصو ایله حبوبات، نباتات، بری برینه متصل اشجار بتدلم. سورة سجده نك یکریمی النجی آیت جلیله سی ده بو مآلده در: کوزمیورلری که بز

اوتسز بره سو کوند ریزکه انکله اکین چیقاریز، انی هم کندولری هم حیوانلری بیر؛
نظر بسیرت ایله باقبورلری ؟

سوره مرسلاتده یکریمی بشنجی ، یکریمی التنجی ، یکریمی یدنجی آیت کریمه لرینک
مال شریفلری شویله در : بزارضی اولورله ، دیریلره جمیع قیلمدقی ؟ ارضده محکم ،
یوکسک طاغیر یاراتدق ، سزه طاتلو سو ایچردک .

سوره نحلده بشنجی آیتدن اعتباراً نظم جلیلک مال شریفلری شویله در : الله سزک
ایچون حیوانات (دوه ، قویون ، کچی) یاراندی ، انک قیلندن البسه یاپارسکز ،
آندن (سودندن ، اورده مه سندن) مستفید اولورسکز ، آندن ده ییرسکز ؛ هله او حیواناتک
اخشاملری مرعادن کلمسند ، صباحرلی مرطایه کیدیشنده سزک ایچون نه قدر فرح ،
زینت وارددر ؟

او حیوانات سزک یوکلریکزی بر بلده دن دیگر بر بلده به طاشیر ، یوخسه سزاویوکلری
نفسکزه بک زیاده مشقت ویره دک طاشیه ییلردیکز . سزک ربکز هم شفقتی ، هم مرحمتی در ؛
آتلی ، قاطرلی ، مرکبلری ده رکوبکز ایچون ، زینت ایچون یاراندی ، ده
بیلمدیککز شیلری ده یاراده جقدر .

دها سوکره شو مالده آیات جلیله وارددر : کوکدن سزک ایچون یاغور کوندوروره
آندن ایچرسکز ، آندن اوت بترده حیوانلریکز اوتلار ؛ او یاغور ایله سزه اکین ،
زیتون ، خرما ، اوزوم ، دها بر طاق میوه بتریز ، بونلرده تفکر ایدن قوم ایچون
بر طاق آیات وعلامات وارددر . سزه امرینه مسخر اولدقلری حالده لیل ونهار ،
شمس وقری ، نجومی سزک مصالحکزه موافق قیلدی ، بونده ده یاد و تذکر ایدن قوم
ایچون بر طاق آیات وعلامات وارددر . سزه دریایی ده مسخر قلیور ، تا که آندن بالی
یه سکز ، (اینجو و مرجان کی) زینت نسوان چیقاره سکز ، برای تجارت کیمله
بنه سکزده فضل و احسان الهی به شکر ایده سکز ؛ پر یوزنده اقسام واجزا سنده
موازنه حاصل اولق ایچون یوکسک یوکسک طاغیر ، محل مقصوده کیمک ایچون
یولاری ، نهرلری برآندی ، یولاری بولق ایچون (طاغیر ، تپلر کی) علامات ،
نجوم پیدا ایتدی ؛ عجبا خالق اولان ایله اولیان بر اولورمی ؟ تذکر اینجی سکز .
نعمت الهی صایق ایستسکز اصلا صایه سکز .

دها صوکره یوقاریده ذکر اولدیفنی کبی برچوق یرلرده نعم الهیه سنه مترتب و غایاتی اولان حکم بیان ایدیور .

سوره عبسده یکریمی دردنجی آیتدن اعتباراً نظم جلیل شو ملاحظه در: انسان یتدیکی طعامه باقسون ، صوبی بردوکش ایله دوکدک ، یری بریاریش ایله یاردق که یرده حیوانات ، اوزوملر ، یونجهلر ، زیتونلر ، خرمارلر ، بوستانلرده بری برینه کیرمش صیق اغاجلر ، یشلر ، مرعالر بتردک ؛ بونرک هپسیده سزک و حیوانلریکسزک انتفاعی ایچوندور .

سوره رحمنده خلقنه ، علمنه ، قدرتنه ، مشیتنه ، انعامنه ، رحمتنه دلالت ایدن آیاتی ذکر ایدیور ، هر آیتک عقبنده « ای انس و جن ! ربکسزک هانکی نصتیرنی تکذیب ایدرسکسز » خطاب جلیلی ایراد ایدیور .

دلیل ۱۸ — قرآن مین حکم بارینک اک کوزل برحکم اولدیفنی ، تقدیر الیه تک اک کوزل بر تقدیر اولدیفنی خبرو یرور : « ومن احسن من الله حکما — فقدرنا قلم القادرون . حکم و تقدیر سبحانی حکمت مطلوبه ، مصلحت مقصوده به مطابق اولسندی حکملرک اک کوزلی ، تقدیرلرک اک بدیی اولورمیدی ؟ اصحاب مشیتک دیدکلری کبی حکم و تقدیر بارینک کوزللیکی مجرد مقدور و معلوم اولسندن ناشی اولمش اولسیدی انک ضدیده کوزل اوله بیلر ایدی . چونکه هر شیئه کوچی یتر ، هر شیئی بیلر ؛ بویله اولونجه هر معلوم و مقدورک احسن احکام ، احسن قنادر اولسی لازم کلیرکه بونک مستحیل اولدیفنده هیچ برشمه یوقدر . حکم و تقدیر باری حکمت و رحمت وعدالت مقتضاسی اوزره واقع اولنله حکم باریدن ده کوزل برحکم ، تقدیر الیه دن ده کوزل بر تقدیر اوله ماز . « فتبارک الله احسن الخالقین » نظم جلیلی موجبنجه خلق الیه اکل و احسن وجوه اوزره دره پوخسه یا تماماً متفاوت اولور ، خللدن مصون اولماز ؛ بواپسه ﴿ ماتری فی خلق الرحمن من تفاوت ﴾ نظم جلیلک منطوق طایلسی وجهله جناب حق حقنده محالدر . رحمن و رحیم اولان ذات بارینک خلقی حقنده متصور دکلدر . یا خود عدم تفاوتی امر اتقاقی اولور ، بوحالده فاعل عدم تفاوتی قصد و اراده ایتمدیکنندن ناشی محمود اولماز .

حکم الیه تک کیفیتنه کنبجه احکم الحاکمین اولان رب العالمین ایکی متنازل ارمسندده مساوات ایله ، ایکی مختلف ارمسندده تفریق ایله حکم ایدیور ، متنازلین ارمسندده تفریقی ،

مختلفین ارہ سندہ مساواتی انکار ایدیور . حکمت سبحانیہ سی ، عدالت ربانیہ سی مختلفین ارہ سندہ کی مساواتی ، متبادلین ارہ سندہ کی فرق و تمیزی منع ایدیور .
اولا مختلفین ارہ سندہ کی مساواتی انکار ایدیور : اقتضیٰ المسلمین کالجرمین مالکم کیف تحکمون ۔ ام نجعل الذین آمنوا الی قولہ تعالیٰ کالفجار ۔ ام حسب الذین اجترحوا الی قولہ تعالیٰ ساء ما یحکمون .

نظم اول مسلمین ایلہ مجرمین حق لوندہ عینی حکم ایلہ حکم ایدیہ میہ جگنی ، بویلہ بر حکمک احکم الحاکمینہ نسبت اولہ میہ جگنی بیان ایدیور ؛ فی الواقع جناب حقہ فقر و احتیاج و ظلم نسبت ایتمک نصل مستحیل ایسہ بویلہ بر حکم ، بویلہ بر حق مزاق نسبت ایتمک دہ اولہ جہ مستحیلدر .
نظم ثانی مؤمن صالح اولانلر ایلہ مفسد اولانلری ، متقی اولانلر ایلہ فاجر اولانلری جزا و عطا دہ مساوی قیلمیہ جگنی ؛ نظم ثالث اعمال صالحہ ایشیلانلر ایلہ اعمال سیئہ قازانلری حیاتہ دہ ، نماتہ دہ مساوی طومہ نک نہ کوتو بر حکم اولدیغنی خبر ویریور .

ثانیاً — متبادلین ارہ سندہ کی فرق و تمیزی انکار ایدیور : المؤمنون والمؤمنات بعضهم اولیاء بعض — المنافقون والمنافقات بعضهم اولیاء بعض — ومن یطغ الله والرسول الی قولہ تعالیٰ وحسن اولئک رفیقاً — فاستجاب لهم ربهم انی لاصیغ عمل عامل منکم من ذکر اوائی بعضهم من بعض . ان الذین یجادون الله الی قولہ تعالیٰ من قبلکم .

نظم اول مؤمنین حقندہ کی حکم لک عینی اولدیغنی ، نظم ثانی منافقین حقندہ کی حکم لک دہ یکدیگرینک عینی بولندیغنی ؛ نظم ثالث اللہ ، رسول اللہ اطاعت ایدنلرک انعام سبحانیہ مظهر اولان پیغمبر لہ ، صدیق لہ ، شہید لہ ، صالح لہ برابر اولہ جقلری ؛ نظم رابع جناب حقک اړکک اولسون ، قادیں اولسون اطاعت ایدنلرک اجرینی اضاعہ ایتیمہ جگنی ، ارہ لوندہ برفرق بولونمیدیغنی ؛ نظم خامس ایسہ الله تعالیٰ یہ ، حبیب اکرمہ قارشو حدودی تجاوز ایدنلرک ۔ ام ماضیک ہلاک و خسرانلری کی ۔ ہلاک و خسرانہ دوچار اولہ جقلری خبر ویریور .

تاریخہ باقیلسون ، کوریلیر کہ خلقہ ظلم و ضروری عظیم اولان کیسہ نک عاقبتی سوء عاقبت اولمش ، اوکیسہ ذم و لعنت عامہ یہ دوچار اولمش ؛ بالمکس خلقہ نفع و احسانی عظیم اولان کیسہ نک عاقبتی حسن عاقبت اولمش ، اوکیسہ مدح عامہ یہ مظهر اولمشدر . بویابدہ سنت الہیہ ، عادت سبحانیہ اولیاصنی حقندہ اکرام و اعزازہ نصرت ایلہ ؛ اعداصنی حقندہ ایسہ

اهلاك، اهانہ، اذلال، خسران و خذلان ایلہ معاملہ بیوروب اولیاسی ایچون سوکرہ کلانلرہ برسان صدق براقق، اعداسی ایچونده صوکرہ کلانلرہ لغت یاغدیرمقدور .

بر کرہ ﴿مالکم اذا قیل لکم انقروا الایۃ﴾ . نظم جلیله کوز کزدرہلم : نظم جلیل شویله خطاب ایدیور : ای مؤمنلر! سزہ نه اولیور ؟ الله یولنده غزایہ چقک دندیی ، یرلریکزه میل ایدرسکز، اغیر طورانیرسکز ؛ بونیم ایدی آخرته بدل حیات دنیایہ می راضی اولیورسکز ؛ متاع دنیا آخرته نظراً آذرر ، عادیدر . اکر سز امر اولندیفکز غزایہ چقمزسه کز جناب حق سزی الیم بر عذاب ایلہ تعذیب ایدر، یریکزه بشقه بر قومی کتیرر ، سزک بوحالکزدن جناب حقہ هیچ بر ضرر کلز .

برده ﴿وان تولوا یستبدل قومًا غیرکم ثم لایکونوا امثالکم﴾ آیت کریمہ سنه عطف نظر ایدہلم ؛ نظم کریم شویله خطاب ایدیور : سز الله تعالانک امر و طاعتدن یوزجو یرایسه کز سزی هلاک ایدر ، یریکزه بشقه برینی کتیررکه انلر سزک کی اولماز .

کوریلورکه جناب حق امر و طاعتدن خروج ایدنلری هیچ بر وقت امر و طاعتنه انضاد ایدنلر کی طوتمیور، شرعه، قرآنہ ، کتابہ ، سنه قارشو کلنلری محو ایدیور، یرلریه آنلرہ بکزمه میان دیکر بر قوم اقامه ایدیور . آرتق ذکر اولان آیات جلیله، سنت الہیہ موجبجه دولت ظالمه مک سریع الاقتضا اولدینی بک قولای معلوم اولور .

المملک لایبقی بظلم ولوایمان

دلیل ۱۹ — قرآن مبین ایکی موضعده جناب حق صراط مستقیم اوزره اولدینی بیان ایدیور : ان ربی علی صراط مستقیم — هل یستوی هو ومن یأمر بالعدل وهو علی صراط مستقیم .

نظم اول هود علیه السلامدن حکایه اولنیور ، نبی مشارالیه قومته شویله خطاب ایدیور : « بن بنمده ربم، سزکده ربکز اولان الله اعتماد ایتدم، متوکل اولدم . هیچ بر حیوان، هیچ بردایه یوقدرکه تصرفه قادر اولسون ؛ بنم ربم صراط مستقیم اوزردر .

نظم ثانی ینکه کتجه آنک منطوق منقجه جناب حق ایکی کیمسه حقنده مثل ایراد ایدیور : آنلردن بری ابکم درکه نه آکلار، نه آکلادیر، عقلی نقصان اولدیفندن صنایع و تداییردن هیچ بر شیشه قادر اولماز، آنک ایشنی در عهده ایدن ذات بار اولور، مولاسی اولان ذات او آدمی نرمه کوندیرر ایسه آکا بر خیر کتیردمنر ؛ دیکری ایسه رشد

و کفایتی ایله ناسه عدل ایله امر ایدر ، ناسه نافع اولور . عجبا بویکی کیسه مساوی اولورمی ؟ ایسته بویله اولان کیسه صراط مستقیم اوزره درک هانکی مطلبه توجه ایته اکا قولایجه واصل اولور .

بوراده کی تمثیل جناب حق ایله اصنام حقنده واقع اولوب بینلرنده کی مشارکتی ابطال مقصدیله وارد اولمشدر .

جناب حقك صراط مستقیم اوزره اولمی حق سولمی ، صواب ایشلمی در ، جناب حقك سوزی حقدر ، عدلدر ، صدقدر . حکمندر ؛ ایشیده صوابدر ، خیردر . اهلنه معلوم اولدینی وجهله کلام عربده برآدمی حسن سیرت ، عدل و انصاف ایله وصف ایتدکری زمان « انک طریق حسندر » دیرلرکه بوراده طریق ، فلان یوقدر ، بوخصوص یک معروفدر حتی شاهر جریر امیر المؤمنین عمر بن عبدالعزیز شویله مدح ایدیور :

امیر المؤمنین علی صراط . اذا عوج الموارد مستقیم

ارتق بالضروره جناب حقك برایشی حکمت مطلوبه ایله ، اراده باریسه دیکرندن اولی اولان برغایه ایله ایشله می لازم کلیر . اقوال باری عدل و صدقندن ، افعال باری حکمت و مصالحندن ، عدل و احسانندن ، رحمت و صوابندن خال اوله ماز ، یوخسه صراط مستقیم اوزره بولونمز .

دلیل ۲۰ — فعل ایله مطلوب اولان غایه و حکمتی تعطیل ایتک شو احتمالندن خالی دکلدر . یا فاعل حکمتی و تفاصیلی بیلمز . بویسه هر شیئه علمی محیط اولان ، عالم الشهاده و القلب اولان ذات باری حقنده محالدر . یا خود فاعل حکمت و تفاصیلی بیلیر ، فقط حکمتی اله ایدر من ، حکمتی تحصیلدن عاجز اولور . بویسه قادر مطلق اولان ذات باری حقنده محالدر . یا خود فاعل حکمت و تفاصیلی اله ایدر فقط بشقه سه انعام و احسان ایتکی ، منفعت ایصال ایتکی اراده ایتمز ، بویسه ارحم الرحیم اولان ذات باری حقنده مستحیلدر . جناب حقك محسن و منعم ، منان اولمی لوازم ذاتندندر ، محسن و منعم ، منان اولماق ممکن دکلدر . و یا خود بشقه سه انعام و احسان ایتکی ، منفعت ایصال ایتکی اراده ایدر ، فقط اراده و قصدینی منع ایدر بر مانع بولنور . بوده فعال لما یرید اولان ذات احل و اعلا حقنده مستحیلدر . وان یردک بخیر فلا راد لفضله . و یا خود حکمت تقصی مستلزمدر ، حکمته منافی اولمق عین کالدر . بوده باطلدر ، قلب حقایقدر . فطرک عکسی در ، قضایای عقوله مناقضدر .

چونکه حکمت محمده وظایه مطلوبه دن طولانی فاعل اولان ذات « لائی » ، غایه
 وحکمت قصد ایتمکسین فاعل اولان ذاتن البته اکلدر . نته کیم یارادان
 یارایمایدن ، بیلان بیلیمایدن ، سویلیان سویله میاندن ، کوجی یتان کوجی یتیمایدن
 دیله یان دیله میاندن اکلدر . یوراسی فطرتمه مر کوز ، عقیده مستقردر . حکمتی
 ذات یاریدن نفی ایتمک حادثا ذات باریک عالم ، قادر ، ارحم الراحمین ، فعال لما یرید اولدیغنی
 نفی ایتمک حکمنده اولور ، بویسه ذات باریک اضداد ایله وصفی مسلم اولور . ایسته بوکا
 مبنی اصحاب مشیتدن برچوغی (جویی و رازی کبی) « جناب یاریدن نقائصی نفی ایتمک
 خصوصنده هیچ بر دلیل عقلی قائم دکلدر ، نفی نقائصک مستندی انحق سمع
 واجهادر ، دیورلر .

بوخصوصده سویله جواب ویریه بیلیر : ذات باریک حکمتی اثبات ایتمک یا نقص
 در و یا نقص دکلدر ؛ حکمتی اثبات نقص دکل ایسه حکمتی نفی جائز اولماز . شاید
 حکمتی اثبات نقص اولور ایسه سمعه ، اجماعده بو نقصی اثبات ایده جک دلیل نروده ؟
 — انک انت العلیم الحکیم —

۲۲ کانون ثانی سنه ۱۳۳۴

دارالحکمة الاسلامیه اعضاسندن

ازمیری

اسماعیل حق

